

ДИЗАЙН

УДК391:687

Зеновія **Тканко**

кандидат мистецтвознавства,
професор кафедри
дизайну костюму ЛНАМ

Етноренесанси в українській моді: часові та культурні виміри

Анотація. У статті висвітлюються питання актуальності етнотрадицій у моді. У мистецтвознавчій науці сьогодні проблема традицій, моди, соціокультурний контекст їх взаємопроникнення, розвитку, інколи нівеляції, досліджується достатньо всебічно. Проте актуалізація і пошуки творчих шляхів, методи й засоби у практиці дизайнерів вартують глибшого розгляду та аналізу. В цьому плані варто звернути увагу на історичний досвід митців, які в силу різних обставин зверталися до творення костюму, надихаючись національною культурою, народним мистецтвом і, звичайно, народним вбранням. Усе ХХ століття, з його складним і суперечливим історичним, соціальним, економічним, культурним тлом, дає безліч мистецьких практик розвитку традиції, шляхів модернізації, занепаду та вульгаризації спадщини минулого. Позитивний досвід митців, творчих колективів, спілок коротко згадує автор у публікації.

Ключові слова: історія, культура, мистецтво, етнотрадиція, мода, дизайн, досвід, урбанізація, глобалізація, екологія, творчі особистості, модернізація.

Постановка проблеми. Питання етнотрадицій актуальне впродовж понад століття і торкається практично кожного етносу, народів, країн. Варто коротко зазначити культурно-історичні етапи формування моделювання костюму в Україні.

Виклад основного матеріалу. Ще в перші десятиліття ХХ ст. мода як передчуття запотребованості зазнавала радикальних змін, трансформацій на шляху її спрощення і демократизації. Вона зачепила практично всі соціальні верстви населення міст, що сприяло стиранню певних обмежень і впровадженню у повсякденне вбрання простого й функціонального одягу, праобразом якого часто виступала прямого покрою сорочка (сукня-реформа). Для багатьох до революційних художників центральних і східних районів України, зокрема, Н. Ламанової та Є. Прибильської, художників Східної Га-

личини, перш за все О. Кульчицької та С. Гординського, звернення до народного одягу, його орнаментики було частиною творчого експерименту зі взаємодії авангардного мистецтва і традиційних ремесел, що логічно вписувалось у тенденції західноєвропейської моди. Будучи актуальними, етнічні вироби не були небезпечними з ідеологічної точки зору: орнамент з його ритмічністю і відносною незмінністю мотивів, композиційного укладу робили вишивку нечутливою до капризів моди [1, с. 64]. Вишивка як найбільш поширений засіб оздоблення одягу доволі різного призначення, частково компенсувала нестачу і «бідність» асортименту одягових тканин на той час. Таким чином, стиль етно в СРСР на багато років стане провідним у творчості дизайнерів костюму та позиціонуватиметься як універсальний і ідентифікуючий для радянської спільноти на різного рівня презентаціях і в повсякденному побутуванні. Виробиться певне естетичне кліше у трактуванні традицій в одязі, що робитиме такий художній костюм універсальним і поза модою як змінною категорією, не зачіпатиме основних цінностей соціалізму – стабільності, передбачуваності й вічності.

Кінець 20-х, 30-ті роки ХХ ст. – період поступової руйнації етнокультури та художньої «компенсації» світоглядної цілісності народних традицій у художній культурі (музичні паралелі – обробка народних пісень О. Кошиця, М. Леонтовича, К. Стеценка; «необароко» у графіці Г. Нарбута, «модерн» в архітектурі В. Кричевського та ін.). В українській моді міжвоєнного періоду відбувається взаємопроникнення елементів традиційного костюму в міський і, відповідно, міського – в одяг селян. «Села масово закидають свою ношу, модернізуючи, калічать її в страшний спосіб через зле зіставлення частей одягу, а у вишиванках – через зміну мотивів та красок». [2, с. 12]. Від 1930-х у розвитку костюму в Україні помітні тенденції – перехід у селі на міські види вбрання, зміна співвідношень традиційних і нових форм одягу на користь останніх, а костюм починає визначати не стільки соціальний стан і національність, скільки вікову градацію та професійну специфіку [3, с. 106]. У радянській планово-дефіцитній економіці мода мала свою специфіку. Всесоюзний будинок моделей, відкритий у Москві 1935 р., розробляв основні напрямки моди, показові колекції одягу для виставок і масового виробництва, що згодом поширювалося на республіканські осередки, які відкрилися вже у повоєнний час, зокрема у Києві – 1944 року. Згодом вивчення і розроблення одягу за народними традиціями стали пріоритетним напрямом у

модельєрів на кілька десятиріч. Використання вишивки сприяло не лише декоруванню одягу, особливо виставкового, а й популяризації, особливо для репрезентації радянської моди за межами держави.

1950–60-ті роки – період занепаду національних форм самоідентичності в культурі та початок формування нонконформізму як стратегії опору (музичні паралелі – етноренесанс у творчості Л. Дичко, Є Станковича; художні – рух шістдесятників і злет національної самосвідомості). Від середини 1950-х як основний напрямок у роботі радянських будинків моделей утверджуються фольклорні мотиви – пропаганда народного мистецтва. Продукцію українських будинків моделей – вбрання «адаптованих» модних силуетів – створювали радше для рекламування закордонним делегаціям, вітчизняним функціонерам, на фестивалі та конкурси.

Молодіжна мода, яка виокремилася в модну галузь у 1960-х, рух хіпі активно пропагували компоненти, аксесуари, взуття, образи та ідеї з народного одягу, а в 1970-х утвердився джинсовий стиль, який збагачується декором з народної орнаментики.

1970–80-ті роки – період дозволеної «згори» ЦК КПРС «шароварної» естетики в культурі (колекції в етностилі КНУТД, сценічні костюми для хорових колективів та ВІА). Формується національна контркультура (музичні паралелі – «Цвіт папороті» Є. Станковича, «Червона калина» Л. Дичко; художні – графіка Г. Якутовича, І. Остафійчука, живопис В. Зарецького, В. Патики та ін.). Особливої популярності в моді знову набуває вишивка як засіб оздоблення тогочасних жіночих і чоловічих виробів, зокрема блуз, сорочок, суконь і в повсякденному, й у святковому вбранні. У Радянському Союзі костюм розглядався як вид декоративно-прикладного мистецтва, це, перш за все, виставковий, святковий і сценічний з трудомісткою ручною вишивкою, тканиням чи художнім розписом. Цей «художній» костюм створювали художники і Будинків моделей, і народні майстри, митці, які працювали у творчих спілках, на педагогічній роботі (В. Шелест, С. Заблоцька, Н. Дяченко, З. Шульга, Л. Іськів, М. Шеремета, Т. Кечеджі, З. Тканко, В. Лукач) [4, с. 106 – 111].

1990-ті роки періоду Незалежності позначилися злетом пошуків національної самоідентичності в усіх сферах культурних практик, зокрема в постмодерних пошуках у дизайні костюму. Стиль етно з провідного переходить в один з базових, де домінує не так декор, як структура, фактура тканин, природні кольоросполучення, що

полегшує комбінаторику сполучень окремих компонентів костюму в багат шарових комплектах. Українські дизайнери налагоджують фахову справу, обираючи, зазвичай, два напрямки у проектуванні костюму – створення ексклюзивного одягу для вітчизняних VIP і пошук шляху на міжнародний ринок.

Загрози кінця ХХ ст. розбудили екологічну свідомість людей, спонукавши ще серйозніше й прискіпливіше повернутися до природного вбрання, матеріалів, барвників, технологій, доцільного крою, що стало додатковим стимулом для збереження традицій і сприяло виокремленню екологічного напрямку в моді на зламі ХХ – ХХІ ст. У моді простежується процес трансформації акцентів від форми, епатажності до природності матеріалів, фактури, колористики, повернення до мінімалізму.

На початку ХХІ ст. українські дизайнери частково відчули підтримку від представників нової політичної еліти, яка вдягнулась у костюми окремих проєктантів – О. Караванської, Р. Богуцької, Л. Пустовіт, А. Гайсе. Це свідчило про моду на українське й за-свідчило перехід модельєрів на новий статусний рівень, переміщення української індустрії моди з маргінесу до центру сучасної національної культурної парадигми [5].

Сучасні історичні перевтілення і світові катаклізми актуалізували значення культурних парадигм у суспільному житті та довели, що серйозне вивчення, пропаганда і практичне втілення спадщини народів світу, України в тому числі, – потужний регулятор масової свідомості, що протистоїть кризовим явищам політичного, соціального, економічного, екологічного характеру. Дизайн як сфера формотворення естетизує предметний і навколишній світ, проте не сприяє гармонізації самої людини, суспільства та природи. Недосконалість людства, тяга до багатства, захарашеності речами, кіч, надмірна гламурність, екологічні, виробничі проблеми, диспропорції у попиті та споживанні провадять, у тому числі, до пізнання і повернення вікового культурного досвіду. Етнотрадиції у проектуванні нових сучасних художніх одягових образів, естетичних еталонів у поєднанні з новітніми технологіями сприятимуть єдності людини і суспільства, людини і природи.

На межі ХХ і ХХІ століть відбулася еволюція мислення дизайнера, який у відповідь сучасним тенденціям глобалізації, уніфікації та нищення національної самобутності шукає нестандартні вирішення. Мода пропонує свої альтернативи, варіанти й реалії актуалізації етнокультурного досвіду.

З одного боку, за останні роки глобальний світ втомлений мультикультурністю, локальними війнами, браком природних ресурсів. Активно досліджується космос, популярними в мистецьких інспіраціях стають образи колонізаторів космічних просторів. Тотальною стає естетична парадигма Далекого Сходу, домінують жіночі й чоловічі образи Китаю, Кореї, Японії, Індії – від подіумів до кінофільмів, реклами. Засилля естетики Далекого Сходу в моді стає щоразу помітнішим. З іншого – нівеляція національної самобутності позбавляє творчість дизайнерів одягу власного «обличчя», особливої етнічної виразності та своєрідності.

У дослідженні етнотрадицій вагомою є роль мистецьких шкіл і музеїв. Досвід численних конкурсів, які проводять мистецькі навчальні заклади і, де номінація етно є сталою, показали процес «проростання» спадщини у творчість молодих. Їхня мета – сприяти глибокому вивченню національних традицій у костюмі, формуванню інтересу до культури інших народів. Роботи конкурсантів демонструють унікальні вартості національного костюму, його самобутність і багатообразність, які поєднуються з тенденціями моди. Енергетика народної спадщини настільки сильна, що їй важко щось протиставити. Підготовка й участь у конкурсах дозволяють молодому дизайнерові в повну силу проявити творчу ініціативу й активність, здібності, фахове вміння і навички моделювання одягу, уяву й фантазію. Творчість випускників ЛНАМ репрезентує насамперед етнонаціональну парадигму в ідеологічних пошуках вітчизняних модельєрів.

Пізнавальна й пропагандистська роль музеїв (етнографічних, краєзнавчих, образотворчих, скансенів) недооцінена та ще недостатньо ефективна просвітницьки. Здебільшого у їхніх фондах зберігаються унікальні експонати компонентів костюму – світського або народного, аксесуари, іконографічні матеріали – живопис, графіка, стара періодика тощо. Це неоцінений матеріал для наукового дослідження і творчо-експериментальної практики. Збірка лише одного Національного музею імені Андрея Шептицького у Львові (автор статті мала змогу пройти кількомісячне стажування) представляє величезний пласт для дослідження українського народного і міщанського вбрання, вишивки; аналізу одягу на живописних полотнах О. Кульчицької, І. Труша, О. Мурашка, Г. Дядченка, Р. Турина, М. Бурачека, Святослава Гординського та багатьох інших митців.

І, насамкінець, які ж виклики стоять перед дизайнерами ХХІ ст.? Безперечно, автентика одягу в сучасному модному середовищі та творчі інтерпретації національних традицій – питання складне й дискусійне. Традиційна культура часто не витримує зіткнення зі світовою цивілізацією і уніфікується. На часі – нове осмислення питання збереження самобутності в пошуках власної ідентичності.

Як би сучасна мода не відповідала високим прагненням творчого злету, безмежним пошукам творчих імпульсів, від природи до космосу, матеріалів і нанотехнологій, мега- і міні-стилів, натхненням для багатьох дизайнерів залишається багатотисячолітня культура.

Висновки. Прийшов час, коли, подолавши низку проблем, українська мода мала б сформуватися в український бізнес. Вітчизняні дизайнери, як це було завжди, балансують між національними традиціями, етно (у цьому напрямку чітко працюють О. Теліженко, Р. Богущька, В. Краснова, О. Караванська), урбаністичним космополітизмом (Л. Літковська, Каменська-Кононова, В. Анісімов, С. Каневський, В. Подолян) і на «міжкордонній території» – Л. Пустовіт і І. Коровай [6, с. 49].

«Україна володіє багатою культурною спадщиною, унікальною і оригінальною. Тому ваша країна може запропонувати світу моду, відповідно модному контексту, але додаючи йому індивідуального підходу», – словами авторитетного критика світової моди Тоні Гленвілля стверджуємо оптимістичну ходу української моди, новий відлік якої розпочався з 1990-х років минулого століття [7]. Помаранчева і Революція Гідності надихнули українців і митців по-новому осмислити традиції національної культури. Сорочка-вишиванка стала запотребувана й отримала нові культурні смисли. Як зазначає критик моди З. Звиняцьківська, співіснування двох парадигм – етнічної та політичної нації, актуалізація таких національних символів як прапор і герб народжують нову символіку, формують новітні традиції в моді молодого покоління українців. Зацікавлення українською модою має мати сьогодні і науковий пласт, і практичний. Велика когорта дизайнерів, звертаючись до національних одягових традицій, потребують достеменних знань історичної перспективи, композиційних структур і мистецьких образів.

Українським дизайнерам необхідно завойовувати ринок при відсутності інвестицій, ритмічно працюючих підприємств і середнього класу як основного споживача модної продукції. Багатющу культурну спадщину слід активно пропагувати в контексті сучасних

вимог, стильової культурної парадигми та потреб у проектуванні повсякденного, святкового і сценічно-театрального костюму. Різні підходи – етнографічні із «цитуванням» ознак одягу, інтерпретативні, більш творчо «витлумачені», асоціативні – налаштовані на внутрішню свободу, іронію, відкритість надають нового звучання костюму. Звернення до етнічного одягу як медіатора епохи і покоління, є освітньою, пізнавальною і виховною основою моральності й поваги.

1. Джурджа Бартлетт. FashionEast: призрак, бродивший по Восточной Европе. Москва : Новое литературное обозрение, 2011. 420 с.
2. Дучимінська О. Думки по з'їзді мучеників. Жіноча доля. Коломия, 1937. Ч. 14.
3. Культура і побут населення України : навч. посібник / Николаева Т., Щербій Т., Наулко В., Артюх Л., Горленко В. та ін. Київ : Либідь, 1991. 232 с.
4. Тканко З. Мода в Україні ХХ століття. Львів : Артос, 2015. 236 с.
5. Культурні студії ГКД. URL: <http://www.Culturalstudies.in.ua/2007-analiz-5-8.php> (дата звернення 23.10.2018).
6. Клименко В. Мода по-українськи: три історії і трохи географії. Українська культура. 2012. №2-3 (999+). С. 56–88.
7. Київський тиждень моди. URL : <http://fashionweek.kiev.ua/toni-glenvill-glavnoe-strast> (дата звернення 21.10.2018).

References

1. Dzhurdzha Bartlett. (2011). FashionEast: prizrak. brodivshiy po Vostochnoy Europe [FashionEast: ghost wandering around eastern europe]. Moskva : Novoye literaturnoye obozreniye. [In Russian]
2. Duchyminska O. (1937). Dumky po zizdi muchenykiv [Thoughts on the Congress of Martyrs]. Zhinocha dolia – Female luck. Kolomyia, 14. [In Ukrainian]
3. Kultura i pobut naselennia Ukrainy [Culture and life of the population of Ukraine]. (1991). (Nikolaieva T., Shcherbii T., Naulko V., Artiukh L., & Horlenko V.). Kyiv. [In Ukrainian]
4. Tkanko Z. (2015). Moda v Ukraini XX stolittia [Fashion in Ukraine of the twentieth century]. Lviv : Artos. [In Ukrainian]
5. Kulturni studii HKD [Cultural studios GKD]. Retrieved from <http://www.Culturalstudies.in.ua/2007-analiz-5-8.php>. [In Ukrainian]
6. Klymenko V. (2012). Moda po-ukrainsky: try istorii i trokhy heohrafii [Fashion in Ukrainian: three stories and some geography]. Ukrainaska kultura – Ukrainian culture, 2-3 (999+), 56–88. [In Ukrainian]
7. Kyivskiy tyzhden mody [Kiev fashion week]. Retrieved from <http://fashionweek.kiev.ua/toni-glenvill-glavnoe-strast>. [In Ukrainian]

ANNOTATION

Zenoviia Tkanko. Ethno-Renaissance in the Ukrainian Fashion: Time and Cultural Dimensions. The article deals with the issues of the relevance of ethno traditions in fashion. In the art of science today, the problem of traditions, fashion, socio-cultural context of their interpenetration, development, sometimes levitation, is studied thoroughly. However, the actualization and search of creative ways, methods and means in the practice of designers are worth deeper consideration and analysis. In this regard, one should pay attention to the historical experience of artists who, due to various circumstances, turned to the creation of a costume, inspired by national culture, folk art and, of course, folk costumes. Throughout the twentieth century, with its complex and contradictory historical, social, economic, cultural background, it provides many artistic practices of the development of tradition, ways of modernization, decay and vulgarization of the legacy of the past. A positive experience of artists, creative groups, unions is briefly mentioned by the author in the publication.

Key words: history, culture, art, ethno-tradition, fashion, design, experience, urbanization, globalization, ecology, creative personality, modernization.

АННОТАЦИЯ

Зеновія Тканко. Етно-ренессанс в українській моді: часові та культурні зміри. В статті освітлюються питання актуальності етно-традицій в моді. В історико-культурологічній науці сьогодні проблема традицій, моди, соціокультурний контекст їх взаємопроникнення, розвитку, іноді нивелювання, досліджується достатньо всебічно. Однак актуалізація і пошуки творчих шляхів, методи і засоби в практиці дизайнерів стоять більш глибокого розгляду і аналізу. В цьому плані варто звернути увагу на історичний досвід художників, які в силу різних обставин зверталися до створення костюма, вдихаючись національною культурою, народним мистецтвом і, звичайно, народним нарядом. Все ХХ століття, з його складним і суперечливим історичним, соціальним, економічним, культурним фоном, дає багато художественних практик розвитку традиції, шляхів модернізації, упадку і вульгаризації насліддя минулого. Позитивний досвід художників, творчих колективів, союзів коротко згадує автор в публікації.

Ключевые слова: история, культура, искусство, этно-традициями, мода, дизайн, опыт, урбанизация, глобализация, экология, творческие личности, модернизация.